

Альона Шпаргало,

молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський проспект, 3, Київ 03039, Україна
e-mail: vsrv@nbuv.gov.ua,
тел.: (044) 288-13-85

**ПОПРИМІРНИКОВА НАУКОВА КАТАЛОГІЗАЦІЯ
УКРАЇНСЬКИХ ВИДАНЬ ГРАЖДАНСЬКОГО ДРУКУ
XVIII – ПЕРШИХ ДЕСЯТИЛІТЬ XIX СТОЛІТТЯ**

У статті на основі видань та примірників збірки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського висвітлено історію започаткування та книговидавничої діяльності гражданських друкарень в Україні наприкінці XVIII – перших десятиліть XIX ст., аналізуються характерні риси вітчизняних видань гражданського друку, особливості тематичного репертуару, побутування примірників на матеріалах фонду відділу стародруків та рідкісних видань.

Ключові слова: видання гражданського друку, книгодрукування, гражданський шрифт.

У фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ) у відділі стародруків та рідкісних видань зберігається найбільша в Україні унікальна колекція видань гражданського друку, яка нараховує 14 683 примірників (без урахування алігатів конволютів). Видання гражданського друку наявні також у інших колекціях відділу та в інших підрозділах бібліотеки, зокрема у фондах відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій, особливих колекціях загального книгосховища, відтак точна кількість видань гражданського друку в НБУВ перевищує 15 тис. одиниць [6, с. 98].

Особливий інтерес для вітчизняних досліджень становлять видання, надруковані на українських теренах у перший період гражданського книгодрукування, тобто наприкінці XVIII – на початку XIX ст. Цей час відзначений започаткуванням світських друкарень і порівняно невеликою кількістю надрукованих видань. Українські друкарні цього періоду характеризувалися в основному малотиражністю своїх друків та їхньою тематичною обмеженістю – їх навчальним, історичним та панегіричним

© Шпаргало А., 2019

спрямуванням. Ці книги є бібліографічною рідкістю, всього з кінця XVIII ст. до 1830-го року включно на українських теренах було видано близько 460 видань, враховуючи періодику. Це було зумовлено фінансовою обмеженістю перших українських гражданських друкарень та переважною орієнтованістю їх на забезпечення урядових потреб і друк губернських документів. У 1773 р. було видано указ про заснування друкарень при губернських правліннях. Новостворені друкарні були покликані друкувати губернські канцелярські документи та резолюції. Проте друкарні в губернських центрах почали відкриватися значно пізніше, насамперед через недостатнє виділення коштів [10, с. 17].

Однією з найпотужніших друкарень раннього періоду гражданського книгодрукування стала друкарня Харківського університету, що розпочала свою діяльність у 1805 р. За період до 1830 року у Харківській університетській друкарні було надруковано близько 300 видань. У збірці відділу стародруків представлена половина цих праць – близько 200 видань (250 примірників). Із 1787 р. почала діяти світська друкарня при Печерській Лаврі. У колекції видань гражданського друку представлено 63 видання гражданського друку у 287 примірниках, надрукованих у друкарні Київської академії при Лаврі Печерській з 1778-го по 1830 р. Зберігається у відділі стародруків 12 видань (15 примірників) із 45 видань, надрукованих в Миколаївській адміралтейській друкарні у перший період її існування (1798–1830 рр.). Представлено у збірці 9 видань у 26 примірниках бердичівського гражданського друку, одне видання у трьох примірниках із друкарні Почаївського Успенського монастиря, одне видання із Катеринославської та одне із Єлисаветградської гражданських друкарень. У колекції відділу наявне одне видання із трьох надрукованих у друкарні при «Приказе Общественного Призрения» у Харкові. Загалом, у відділі стародруків зберігається близько 300 видань раннього періоду гражданського друку, що побачили світ в українських друкарнях, що становить 70 відсотків від загальної кількості видань гражданського друку, надрукованих в Україні у ранній період гражданського книгодрукування. Із них XVIII ст. – 51 видання із 70-ти, XIX ст. – 260 видань із 390.

Перед тим, як коротко окреслити доробок кожної з друкарень, зупинимося на характеристиці основних бібліографічних джерел. Вагомий внесок у дослідження видань гражданського друку і загалом, і зокрема українського, належить відомому вітчизняному вченому-книгознавцю Степану Йосиповичу Петрову (1917–1961). Ним було укладено три наукові

каталоги видань гражданського друку – «Книги гражданской печати XVIII века» [5], «Книги первой четверти XIX века» [7] та «Книги гражданского друку, выданы на Украине XVIII – первая половина XIX столетия» [6].

Справу Степана Йосиповича Петрова продовжив його син Сергій Степанович Петров (1947–2013), його зусиллями було підготовлено покажчик «Книга в Украине, 1861–1917» за спільною з батьком картотекою. Цей покажчик став хронологічним продовженням каталогу «Книги гражданского друку, выданы на Украине XVIII – первая половина XIX столетия». Репертуар українського гражданського книгодрукування XVIII ст. зібраний у складі каталогу Якіма Запаса та Ярослава Ісаєвича «Пам'ятки книжкового мистецтва: каталог стародруків, виданих на Україні» [1] (1981–1984), що є цінним джерелом для книгознавчих досліджень загалом, і видань гражданського друку зокрема. Важливими джерелами для дослідження видань гражданського друку в Україні є також зведені каталоги, що готувалися впродовж тривалого часу Російською державною бібліотекою – «Сводный каталог русской книги» за 1725–1800 рр. та «Сводный каталог русской книги» за 1801–1825 рр., до складу яких включено й видання друкарень, що функціонували на українських теренах.

Із середини XVIII ст. постає питання про відкриття гражданської друкарні у Києві. Київська академія мала потребу у підручниках та спеціальній літературі, яку закуповували закордоном, витрачаючи на це значні кошти. Київський митрополит Тимофій (Щербацький) неодноразово подавав клопотання про відкриття друкарні до Синоду, але імперська політика того періоду перешкоджала цим спробам. Свого часу імператриця Єлизавета Петрівна не дала дозволу на відкриття друкарні, і лише в останніх десятиліттях XVIII ст. за ініціативи митрополита Самуїла (Миславського) в Лаврі поруч із церковнослов'янською була відкрита світська друкарня. Під час візиту імператриці Катерини II до Києва у 1787 р. митрополит Самуїл звернувся до неї із клопотанням і 15 березня того ж року було видано указ про відкриття при Лаврі «Тіпографії Академії Київської» для друкування книг російською й іноземними мовами. Певною мірою вплинув на становлення друкарні Київської академії український історик, архівіст, на той час радник закордонної канцелярії М. М. Бантиш-Каменський, за його сприянням друкарня отримала уживані шрифти і того ж року стала до роботи [4, с. 28].

Вагомий внесок у розвиток книгодрукування в Києві належить київському митрополиту, вченому, історичу, археографу Євгенію

(Болховітінову). На його прохання Синод дозволив друкарні Києво-Печерської лаври видавати різні за змістом книги і виконувати за плату замовлення приватних осіб. Також ним було налагоджено постачання друкарні усіма необхідними матеріалами та обладнанням (шрифти, матриці, новий верстат). За перший рік існування друкарні при Київській академії було видано 3 вітальні промови митрополита Самуїла імператриці Катерині, дві з яких є у фондах відділу у 4 примірниках.

Продукцію друкарні початкового періоду її існування – до 1830 р., в основному складали підручники, історичні розвідки, праці вихованців академії, календарі, проповіді та промови. Серед посібників активно друкувалися праці філологічного змісту: «Грамматика польская» Максима Семігіновського (1791), «Грамматика руководствующая к познанию славено-российского языка» Аполлоса (Байбакова) (1794), «Начальныя правила сочинения латинского для начинающих обучаться латинскому языку» (1798). Публікувалися тут й історичні праці: «Таврикия или известия древнейшия и новейшия о состоянии Крыма и его жителей» Адама Нарушевича (1788), «Краткое историческое описание Киево-Печерской лавры» Самуїла (Миславського) (1791; 1801), його ж «Достопамятнейшия древности в Киеве» (1795; 1801; 1805), «Известия о погребенных в Киеве князьях» (1801; 1805) та «Краткое известье о Киеве», традиційно приписуваний Інокентію Гізело «Киевский синопсис» (1823), а також вагомі історичні праці митрополита Євгенія (Болховітінова) про Софіївський собор і київську ієрархію.

Серед книг, виданих друкарнею Київської Академії при Лаврі Печерській, траплялися й видання науково-природничої тематики європейських авторів. Можна згадати, наприклад, популярну в свій час працю Фрідріха Гофмана «Рассуждения о воде и всеобщем врачестве», в якій описувалися цілющі властивості води та застосування її для лікування і профілактики різноманітних хвороб. Видавалася й гомілетична література, насамперед варто згадати популярні твори проповідника Києво-Софійського собору Іоанна Леванди на різні церковні свята і події. Впродовж 1797–1800 рр. друкувалися тут й Київські місяцеслови. Усі ці видання є у ВСРВ, деякі із них у кількох примірниках, вони добре збереглися і є цінним джерелом для дослідження книжкових пам'яток даного періоду.

На багатьох примірниках друкарні Київської академії містяться печатки, дарчі записи та інші маргіналиї, що надають унікальні свідчення про історію побутування книг. Багато примірників містять печатки Києво-Софійського

собору, Києво-Михайлівського монастиря, бібліотеки університету Святого Володимира, антикварної книжкової крамниці В. І. Клочкова та інші.

Із активним розвитком освіти і науки виникає потреба у відкритті друкарні у Харкові. Харківський колегіум був визначним освітнім центром Слобожанщини, із середини XVIII ст. тут активно викладаються світські дисципліни, відкриваються додаткові класи. Всі ці чинники впливали на зростаючі потреби у навчальних виданнях, науковій літературі, періодиці. Генерал-губернатор Є. О. Щербинін ще у 1767 р. звертався із клопотаннями до Сенату про відкриття друкарні, але дозвіл не отримав. Першу громадянську друкарню у Харкові було відкрито при Приказі громадської опіки тільки в 1793 р., але продукція її обмежувалася переважно друком документів місцевого призначення, бланків, наказів; книги випускалися рідко. У каталозі С. Й. Петрова зазначається, що першою надрукованою тут книгою було «Слово на день коронування імператриці Катерини II, говоренное в Харьковском соборе протоиереем Андреем Прокоповичем» (1795) [6, с. 7]. У фонді відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ представлено лише одне видання друкарні – «Месяцослов на лето господне 1801-е». В 1808 р. друкарня була перетворена у губернську, і книги у ній видавалися рідко.

Найпотужнішою на українських теренах за кількістю видань та тематикою друку була друкарня при Харківському університеті. Вона була відкрита у 1805 р. за ініціативи місцевої громади і засновника університету, вченого, винахідника, громадського діяча Василя Назаровича Каразіна. Новостворена друкарня мала добре устаткування, була забезпечена друкарськими верстатами, мала словолитню, що закономірно сприяло публікації великої кількості якісної друкованої продукції у вигляді навчальних посібників, літературних праць, публікацій лекцій, промов, проповідей тощо.

Першою книгою Харківської університетської друкарні стала праця українського філософа й мовознавця, першого ректора Харківського університету Івана Степановича Рижського «Опыт риторики» (1805). У складі колекції громадянського друку представлені два її пізніші перевидання 1809 і 1822 рр. Серед інших праць І. С. Рижського – фундаментальне на той час дослідження з мовознавства «Введение в круг словесности» (1806), а також «Наука стихотворства» (1811) – остання праця вченого. Цікаво, що автор у праці «Введение в круг словесности» один із розділів присвятив

особливостям музичного мистецтва. У друкарні університету була видана й двотомна «Теория музыки» Густава Гесса де Кальве (1818), що вважається першою ґрунтовною теоретичною роботою з музикознавства Російської імперії [6, с. 21]. У відділі стародруків представлений другий том цього видання.

У друкарні видавалися історичні розвідки та літературні твори. Цікавими є праці професорів університету, зокрема праці з математики Т. Осиповського, історичні праці Гавриїла Успенського. Ґрунтовним і цінним є п'ятитомне видання професора хімії Харківського університету Фердинанда Гізе «Всеобщая химия», яке свого часу вважалося зразковим посібником із хімії. Заслуговує на увагу наукова спадщина одного із перших українських вчених в Харківському університеті – кандидата словесності Андрія Вербицького, зокрема щорічний Харківський календар, який видавався під назвами «Подарок сельским экономам на новой год», «Подарок городским и сельским экономам на новой год», а також його «Правила латинского стихосложения» (1813).

В університетській друкарні видавалися студентські промови російською, латинською, грецькою та французькою мовами, що виголошувалися на початку і в кінці року під час екзаменів. Ці промови є багатим матеріалом для студювання історії Харківського університету, а також студентського навчального повсякдення того періоду.

Окрім історичних розвідок, підручників та літературних творів у друкарні університету видавалися періодичні видання. Зокрема, з-під її верстатів вийшли перші українські журнали «Український вісник» та «Український журнал». «Український вісник» був започаткований як перший в Україні науковий, літературний і громадсько-політичний місячник. Він виходив за сприяння Івана Срезневського за редакцією Євграфа Філомафіцького, Розумника Гонорського, Гавриїла Успенського та Григорія Квітки-Основ'яненка з 1816-го по 1819 рік накладом 350–500 примірників.

В «Українському віснику» в основному публікувалися переклади наукових праць, релігійні, філософські і мистецькі розвідки. Проте друкувалися в журналі й публікації на тему української історії, етнографії, літературні твори українською мовою. Зокрема, у журналі вперше була надрукована байка Петра Гулака-Артемівського «Пан та собака» та інші його байки і статті, друкувалися історичні розвідки Миколи Маркевича, Григорія Квітки-Основ'яненка, спогади Густава Гесс-де-Кальве про

Григорія Сковороду. Журнал є цінним джерелом для дослідження становлення української преси, української літератури та історії Харківщини. У 1819 р. він припинив видаватися на вимогу Міністерства духовних справ і народної освіти Російської імперії [11, с. 220]. «Український журнал» виходив впродовж 1824–1825 р. і став своєрідним продовженням «Українського вісника». Він видавався ад'юнктом Харківського університету Олександром Скалабовським російською мовою з періодичністю 24 номери на рік, усього вийшло друком 48 номерів. У журналі публікувалися переважно культурологічні розвідки, матеріали з історії, економіки, статті про українську народну творчість, звичаї та побут. «Український журнал» припинив видаватися у 1825 р. після повстання декабристів [2, с. 221]. У збірці відділу стародруків представлені усі номери «Українського журналу», деякі у кількох примірниках. У каталозі С. Й. Петрова подана таблиця, згідно із якою за період із 1805-го по 1836 рік в університетській друкарні було надруковано 648 книг [6, с. 17]

Наприкінці XVIII ст. було відкрито громадянську друкарню при Чорноморському адміралтействі в Миколаєві. Дослідники розходяться у часі її заснування між 1797 і 1798 р. [9]. На перших книгах, що вийшли в друкарні, зазначений 1798 рік публікації. Появу перших друкарень у Миколаєві пов'язують із розвитком суднобудування і підготовкою морських кадрів. У виданні повісті «Арфаксад» (1798) (шифри зберігання Гр.5316, Гр.5317) вказана оригінальна назва друкарні «В Черноморской Адмиралтейской Экономической книгопечатне». У друкарні активно видавалися навчальні посібники для штурманського училища. Серед них «Математическая география» (1802) Якова Рубана – письменника, професора Чорноморського Корабельного училища в Миколаєві, «Кантово основание для метафизики нравов / с немецкаго языка переведенное Яковом Рубаном» (1803). Також видавалися історичні розвідки і художні – «Арфаксад. Халдейская повесть...» (1798), «Новий синопсис...» Петра Захар'їна (1798) та поезії Семена Боброва. Книги виходили досить великими тиражами від 300 до 1000 примірників, відтак були доступні широкому читацькому колу [3]. У Миколаєві були видані друком праці відомого лікаря, першого українського епідеміолога, уродженця Чернігівщини Данила Самойловича (Сущинського). Він одним із перших в світі розробив вакцину проти чуми і активно боровся з епідемією цієї хвороби в Україні. Він також заснував перше в Російській імперії наукове медичне товариство.

На багатьох примірниках містяться печатки і написи, зокрема Київської духовної академії, Київської духовної семінарії, Соціально-історичного музею Уманщини, Києво-Михайлівського Золотоверхого монастиря.

Однією із перших на українських теренах була друкарня в Єлисаветграді (Кропивницькому), заснована у 1764 р. при штабі генерал-губернатора Олексія Мельгунова. Її друкована продукція обмежувалася переважно губернськими документами. Всього у цій друкарні вийшло друком 2 видання, серед них комедія Жана Батиста Руссо «Кофейный дом» 1765 р. видання та «Азбука» того ж року. Цих видань у ВСРВ не виявлено. Під шифром Гр_{XIX} 588 зберігається збірник «Приказы по военному поселению в Херсонской и Екатеринославской губерниях», які ймовірно друкувалися в Єлисаветградській друкарні не пізніше 1825 р. Видання не відображене в каталогах С. Й. Петрова. На примірнику містяться численні записи на форзацних листах.

Долучилася до раннього громадянського книговидання в Україні й Бердичівська друкарня при монастирі Босих Кармелітів. Серед бердичівських друків, опублікованих громадянським шрифтом – два малоформатні «Букварі» 1793 та 1797 рр., «Учреждения для управления губерний Всероссийской империи, в коих столицы» 1794 та 1795 рр., жалувана грамота «О дворянстве» в двох різних виданнях 1795 р., два недатовані видання «Городового положения». Колоритно віддзеркалює тодішні історичні реалії невелике за обсягом восьмисторінкове «Слово на случай взятия Праги и покорения Варшавы, говоренное в Архангельске тамошняго собора священником Козмою Степановичем Молчановым 1794 года».

У фондї відділу під шифром Гр 521 наявна одна книга друкарні в Катеринославі (сучасному Дніпрі) – це невеликий підручник Федора Заставського «Начальное учение французского языка» (1800), складений «в пользу обучающагося в Новороссийской главной школе юношества», автор був учителем 9-го класу цієї школи. Друкарня була започаткована у 1793 р. на базі Потьомкінської похідної друкарні, що була перевезена сюди В. С. Поповим разом із друкарськими службовцями. Загалом відомо лише п'ять видань, що вийшли друком у цій друкарні.

Громадянські друкарні дещо пізніше були започатковані також у Житомирі, Кам'янці-Подільському, Одесі та інших містах. Більшість із них або не видавали книжкової продукції, або були відкриті уже після 1830 р. і не входять в хронологічні рамки цієї статті. Наприклад, перша друкарня в

Житомирі була створена у 1853 р. при головному суді і публікувала лише губернські документи. У 1814 р. була відкрита міська друкарня в Одесі, однак в перший період свого існування вона обмежувалася лише друком службових документів, і лише починаючи з 30-х років XIX ст. почала активно публікувати книги. У Львівській ставропігійній друкарні перші видання громадянським шрифтом почали друкуватися з 1839 р.

Незначним був репертуар громадянського друку потужної друкарні Почаївського Успенського монастиря: у збірці представлено одне видання (у трьох примірниках) почаївського друку – підручник «Грамматика російского языка» Михайла Бутовського (1809), надрукований російською та польською мовами «в пользу польского юношества в Волынской гимназии» (йдеться про Волинську гімназію, започатковану у 1805 р. в Кременці).

Загалом у спеціалізованій колекції громадянського друку відділу стародруків зберігається більша половина видань, надрукованих на українських теренах в ранній період громадянського друку. Попри історично обумовлену тематичну обмеженість та невиразність вони безумовно потребують подальшого вивчення і підготовки окремого каталогу із детальним попримірниковим описом. Ці видання, у своїй більшості не будучи визначними за змістом, за багатолітню історію побутування набули рідкісності, а подеколи й унікальності, вони характеризують період становлення та розвитку світських друкарень в Україні та є цінними джерелами для дослідження сегменту історії загалом і історії книги зокрема. На багатьох книгах колекції є печатки, екслібриси, дарчі написи, що представляють цінний джерельний матеріал для дослідження історії побутування книги, історії друкарень і бібліотек.

Список бібліографічних посилань

1. Запаско Я. П. Ісаевич Я. Д. *Пам'ятки книжкового мистецтва : каталог стародруків, виданих на Україні* : у 2-х кн., 3-х ч. Львів: Вид-во при Львів. держ. ун-ті «Вища школа», 1981–1984. Кн. 2, ч. 2 : (1765–1800). 1984. 125, [3] с.
2. Кравченко В. *«Український журнал» (1824–1825). Енциклопедія історії України* : у 10 т. Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Київ: Наукова думка, 2013. Т. 10 : Т-Я. С. 220–221.
3. Малиновская Н. Л. *Первые типографи Николаева и их книжная продукция: конец XVIII – начало XX века*. URL : <https://cyberleninka.ru/article/v/pervye-tipografii-nikolaeva-i-ih-knizhnaya-produktsiya-konets-xviii-nachalo-xx-veka>
4. Маслов С. *Друкарство на Україні в XVI–XVIII ст.* Київ, 1924. 39 с. Окрема відбитка з : «Бібліологічні Вісті» (1924 р., Ч. 1–3).

5. Петров С. О. *Книги гражданской печати XVIII века каталог книг, хранящихся в государственной публичной библиотеке Украинской ССР*. Киев : Издательство Академии Наук Украинской ССР, 1956. 302 с.
6. Петров С. О. *Книги гражданского друку, выданы на Украине XVIII – первая половина XIX столетия: каталог*. Харьков : Ред.-вид. відділ Книжкової палати УРСР, 1971. 297 с.
7. Петров С. О. *Книги первой четверти XIX века: каталог книг, хранящихся в государственной публичной библиотеке Украинской ССР*. Киев : Издательство Академии Наук Украинской ССР, 1961. 400 с.
8. Рукавіцина-Гордізівська Є. В. Коллекція гражданского друку відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ. *Бібліотека. Наука. Культура. Інформація : Наукові праці Нац. біб-ки України ім. В. І. Вернадського*. К., 1998. Вип. 1. С. 97–105.
9. Рябцева Л. П. *Миколаївська гражданська друкарня* URL: http://vuam.org.ua/uk/704:Миколаївська_гражданська_друкарня
10. Семенников В. Литературная и книгопечатная деятельность в провинции в конце XVIII и в начале XIX-го веков: окончание. *Русский библиофил*. 1911. № 8. С. 28–43.
11. Швидкий В. «Український вестник». *Енциклопедія історії України*: у 10 т. редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2013. Т. 10 : Т–Я. С. 220.

References

1. Zapasko, Ya., Isaievych, Ya. (1981-1984). *Pamiatky knyzhkovoho mystetstva: kataloh Starodrukiv, vydanykh na Ukraini*. [Heritage of book art. Catalogue of old printed books, published in Ukraine]. Lviv: Vyshcha shkola. [In Ukrainian].
2. Kravchenko, V. (2013) *Ukrainskiy zhurnal* [Ukrainian journal]. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of Ukrainian history]. Kyiv. (Vol. 10, pp. 220-221). [In Ukrainian].
3. Malinovskaia, N. L. *Pervye tipografii Nikolaeva i ikh knizhnaia produktsiia: konets XVIII - nachalo XX veka* [The first printing house of Nikolaev and their book production: the end of the XVIII - the beginning of the twentieth century]. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/v/pervye-tipografii-nikolaeva-i-ih-knizhnaya-produktsiya-konets-xviii-nachalo-xx-veka> [In Russian].
4. Maslov, S. (1924). *Drukarstvo na Ukraini v XVI-XVIII st.* [Typography in Ukraine during XVI-XVIII centuries]. Kyiv. [In Ukrainian].
5. Petrov, S. O. (1956). *Knigi grazhdanskoi pechati XVIII veka: katalog knig, khраниashchikhsia v gosudarstvennoi pубlychnoi biblioteke Ukrainskoi SSR* [Books of the civil press of the XVIII century catalog of books stored in the state public library of the Ukrainian SSR]. Kyiv. [In Russian].
6. Petrov, S. O. (1971). *Knyhy hrazhdanskoho druku, vydani na Ukraini XVIII-*

- persha polovyna XIX stolittia: kataloh* [The books of civil font printed in Ukraine in XVIII - first half of XIX centuries: catalog]. Kharkiv. [In Ukrainian].
7. Petrov, S. O. (1961). *Knigi pervoi chetverti XIX veka: katalog knig, khраниashchikhsia v gosudarstvennoi pубlychnoi biblioteke Ukrainskoi SSR* [Books of the first quarter of the nineteenth century: a catalog of books kept in the state public library of the Ukrainian SSR]. Kyiv. [In Russian].
 8. Rukavitsyna-Hordziievskia, Ye. V. (1998). Kolektsiia hrazhdanskoho druku viddilu starodrukiv ta ridkisykh vydan NBUV [Collection of civic font printing of the Department of Old Books and Rare Editions of NBUV]. In *Biblioteka. Nauka. Kultura. Informatsiya: Naukovi pratsi Nats. Bibl. Ukr. im. V. I. Vernadskoho* [Library. Science. Culture. Information. Scientific works of VNLU]. 1, 97-105. [In Ukrainian].
 9. Riabtseva, L. P. *Mykolaivska hrazhdanska drukarnia* [Mykolayiv civic font printing house] Retrieved from http://vuam.org.ua/uk/704:Миколаївська_гражданська_друкарня [In Ukrainian].
 10. Semennikov, V. (1911). *Literaturnaia i knigopечатnaia deiatel'nost' v provintsii v kontse XVIII i v nachale XIX-go vekov: okonchanie* [Literary and publishing activities in the province at the end of the XVIII and the beginning of the nineteenth century: the ending]. In *Russkiy bibliofil* [Russian bibliophil]. St. Petersburg. 8, 28-43. [In Russian].
 11. Shvydkyi, V. (2013). *Ukrainskii vestnik* [Ukrainian herald]. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of Ukrainian history]. Kyiv. (Vol. 10, p. 220). [In Ukrainian].

Aliona Shparhalo,

Junior Research Associate, Vernadsky National Library of Ukraine
3, Holosiivskiy ave., Kyiv, 03039, Ukraine
e-mail: vsrv@nbuv.gov.ua
tel.: (044) 288-13-85

Circumstantial scientific cataloging of Ukrainian civic font printing 18 – first decades of the 19 century

The article is devoted to Vernadsky National Library of Ukraine civil font editions collection cataloging. The collection elucidates the history of civil font editions publishing in Ukraine of late 18 – the first decades of the 19 century. General characteristics of Ukrainian civil font editions, the specifics of their thematic repertoire, and peculiarities of copies from Old and rare books department are observed.

The author observes history of first civil font printing houses in Ukraine, which operated in various provincial centers: Kyiv, Kharkiv, Mykolayiv, Yelysavethrad (Kropyvnytskyi), Katerynoslav (Dnipro). The paper also highlights the history of the establishment of the Berdychiv Barefoot Carmelite printing house and the Pochayiv printing house of the Order of Saint Basil. The first Ukrainian civil font printing house was founded in 1764 in Yelisyavethrad (Kropyvnytskyi). Typography issued mainly

provincial writing documents, while books were published rarely. The same fate was with established in 1793 on the basis of the Potemkin Marching Printing House civil font printing house in Katerinoslav, the machines of which issued only a few books.

Since 1781 a secular printing house operated in the Kyiv-Pechersk Lavra. Manuals, historical works, and works of pupils of the Kyiv-Mohyla Academy were published there actively. The most influential in the early period of civil font printing was the printing house of the Kharkiv University. It was represented by the works of professors of the University, artistic works, student speeches, manuals and first Ukrainian magazines – «Ukrainian Herald» and «Ukrainian Journal». At the end of the XVIII century civil font printing house was opened at the Black Sea Admiralty in Mykolayiv. In the printing house numerous educational manuals for the Navigator College, historical works and scientific researches were published. In general, in the specialized collection of the civil font printing of the Old and rare books department more than half of the publications printed on Ukrainian territory in the early period of the civil font printing are presented.

Keywords: civil font editions, book printing, civil font.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2019 р.